

ผ้าจีนไทยยวนเมืองลับแล

ภูวดล ศรีขเรศ...เรื่อง

ผ้าทอพื้นเมือง เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ผ้าพื้นเมืองแต่ละพื้นไม่ได้มีความหมายเพียงแค่ผ้าผืนหนึ่งเท่านั้น แต่นั่นคือบทบันทึกทางประวัติศาสตร์ ที่บันทึกเอาเรื่องราวทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความคิด และความเชื่อ รวมไปถึงจนถึงแบบแผนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนผู้ถักทอผ้าผืนนั้นด้วย

อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ มีชนกลุ่มเชื้อสายล้านนาหรือไทยยวนกลุ่มหนึ่งมีการทอผ้าที่เป็นเอกลักษณ์มาช้านาน เป็นที่รู้จักกันดีในนาม “**ผ้าทอลับแล**” มีลักษณะพิเศษเฉพาะแตกต่างไปจากผ้าทอในเขตภาคเหนือตอนล่างและภาคกลางตอนบนอย่างสิ้นเชิง

กลุ่มคนที่ทอผ้าลับแล สันนิษฐานกันว่า คือชาว **ไทยยวน** ที่อพยพเข้ามาตั้งรกรากในเมืองลับแล ตั้งแต่สมัยอาณาจักรโยนกเชียงแสน เหตุเพราะเกิดความเบื่อหน่ายในสงคราม การรบพุ่งที่ไม่มีวันสิ้นสุด และโรคระบาดที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ ส่วนหลักฐานที่แสดงออกถึงการเป็นชาวไทยยวนของคนเมืองลับแล ปรากฏมาจนปัจจุบัน คือ ประเพณี ขนบธรรมเนียมต่างๆ ศิลปกรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะวัดวาอารามล้วนมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวล้านนาได้อย่างเด่นชัด

ผ้าทอลับแลเป็นศิลปหัตถกรรมที่มีรูปแบบเฉพาะตัว สืบทอดกันมาแต่โบราณกาล แตกต่างไปจากผ้าทอพื้นบ้านในท้องถิ่นอื่น ถึงแม้ว่าจะเป็นผ้าทอของชาวไทยยวนเช่นเดียวกันก็ตาม โดยเฉพาะ **ผ้าจีนตีนจก** เป็นชิ้นลายขวางกับลำตัวเช่นเดียวกันกับผ้าจีนชาวล้านนาโดยทั่วไป แต่จะแตกต่างตรงที่ลวดลายและการจัดวางองค์ประกอบสีในผ้าตีนจก

ผ้าตีนจก คือ บริเวณส่วนล่างสุดของผ้าจีน ใช้เทคนิคการทอแบบ “จก ” โดยใช้ไม้ปลายแหลมหรือขนเม่นควักหรือช้อนด้ายหรือไหมเส้นยืนขึ้นมา แล้วใช้ด้ายหรือไหมสอดสลับไปตามรอยควักหรือช้อนนั้น การสอดสลับเส้นไหมหรือเส้นด้ายสีเส้นต่างๆ กันไปตามรอยจัดช้อนในจังหวะที่ไม่เท่ากันทำให้เกิดลวดลายบนผืนผ้าที่วิจิตรบรรจง มีลักษณะเฉพาะคล้ายๆ กับการปักผ้าแต่เป็นการปักที่ปักไปพร้อมๆ กับการทอ

ธรรมเนียมการนุ่งผ้าจีนของชาวไทยยวนเมืองลับแล นิยมเอาผ้าสี่ซิ่นมาเย็บต่อกัน เพราะมีความเชื่อมาแต่ครั้งบรรพบุรุษว่าผ้าจีนที่ใช้ผ้าจีนเดียวคือ **ผ้าจีนผี** ไม่เป็นมงคลกับผู้นุ่ง นั่นก็คือส่วนหัวซิ่น ส่วนตัวซิ่น และส่วนตีนซิ่น การต่อหัวซิ่นก็ยังมีความหมายว่าเป็นการต่ออายุของผู้นุ่งและผู้ทอ ส่วนของ

หัวซิ่น ประกอบไปด้วยผ้าสองซิ่น คือ ส่วนของ **หัวขาว** ใช้ผ้าฝ้ายสีขาวธรรมดามาเย็บต่อ **หัวแดง** คือผ้าฝ้ายลายเม็ดพริกไทย หรือลายสอง ส่วนของ **ตัวซิ่น** นั้น นิยมทอลายขมุกเป็นหลัก และส่วน **ตีนซิ่น** ทอลายตีนจก ซึ่งวิจิตรบรรจงกว่าทุกๆ ส่วนของซิ่น ผ้าซิ่นตีนจกของชาวไทยวนเมืองลับแลจึงมีสามส่วน ประกอบด้วยผ้าสี่ซิ่น

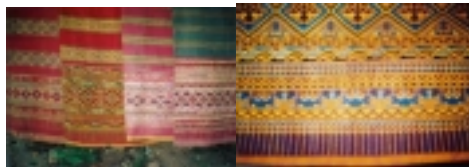
ชาวไทยวนลับแลมีธรรมเนียมอย่างหนึ่งคือ เมื่อการทอผ้าตีนจกกำลังจะเสร็จสิ้น มักไม่นิยมทอลายเดิมไปจนเต็มผืน แต่จะทอลายใหม่ หรืออาจเว้นไม่ทอลาย โดยทอเป็นผ้าพื้นเรียบธรรมดาไปจนถึงเชิงผ้า ซึ่งจะเห็นเป็นลวดลายที่แตกต่างกันชัดเจนเมื่อนำผ้ามาเย็บต่อกันเป็นถุงผ้าซิ่น เพราะมีความเชื่อว่า ตีนจกลักษณะนี้ สามารถป้องกันเสนห์เข้าแผดได้ แม้ปัจจุบันค่านิยมดังกล่าวก็ยังไม่เสื่อมคลายในหมู่ช่างทอผ้าชาวไทยวนลับแลโดยทั่วไป

อาจารย์สมชาย ปงศรีชัย ชาวไทยวนเมืองลับแลผู้มีความรู้ในเรื่องวัฒนธรรมไทยวนลับแลกล่าวว่า **ผ้าซิ่นตีนจกของชาวไทยวนลับแลมีเอกลักษณ์เฉพาะของตน สามารถแบ่งลักษณะผ้าซิ่นตีนจกได้เป็น 3 ยุค ดังนี้**

ยุคแรก สันนิษฐานว่า สมัยตอนปลายอยุธยานิยมทอลายดอกเกี๋ยะ (หนามเตย)ลายกาฝากเขียว ลายกาฝากแดงพื้นผ้าซิ่นนิยมใช้สีแดงเป็นหลักและนิยมใช้ไหมหลากสีในผ้าซิ่นตีนจก

ยุคที่สอง ส่วนของตัวซิ่นนิยมใช้ซิ่นชีว ซิ่นโก ซิ่นมุก ตีนจกยังเป็นไหมหลากสี

ยุคที่สาม ส่วนของตัวซิ่นนิยมใช้ซิ่นมุกเป็นหลักต่อด้ายตีนจกที่ใช้สีเขียวเป็นส่วนใหญ่ แต่จะแซมด้วยสีเหลือง สีน้ำตาล และสีดำ”

ลวดลายผ้าซิ่นตีนจกของลับแลนั้น ส่วนใหญ่เป็นลวดลายที่ช่างทอประดิษฐ์จากสิ่งต่าง ๆ รอบ ๆ ตัว ไม่ว่าจะเป็นจากพืชหรือจากกริยาอาการจากสัตว์ เป็นลักษณะของความงามที่เกิดจากความเรียบง่าย ประกอบกับสีสันสอดประสานกันอย่างลงตัวและกลมกลืน ลวดลายของผ้าจกลับแลแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ **ลายหลักและลายประกอบ** คือ ลายที่มีลักษณะเป็นลายดอกรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนกับขาลายหรือเครื่อง มักอยู่ตรงกลางและมีแถบลายขนาดใหญ่ เช่น

1. ลายสองขอ คือ ลายหลักที่เป็นลายใหญ่อยู่ตรงกลาง มีลักษณะเป็นรูปขอ มีทั้งหมด 2 ขอ
2. ลายสี่ขอ คือ ลายหลักที่เป็นลายใหญ่อยู่ตรงกลางรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มีลักษณะเป็นรูปขอมี 4 ขอ
3. ลายแปดขอ คือ ลายหลักที่เป็นสายใหญ่อยู่ตรงกลางรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มีลักษณะเป็นรูปขอ มีทั้งหมด 8 ขอ
4. ลายสองขอ คือ ลายหลักที่เป็นลายใหญ่อยู่ตรงกลาง มีลักษณะเป็นรูปขอ มีทั้งหมด 2 ขอ

5. ลายหงส์ใหญ่ คือ ลายหลักที่เป็นลายใหญ่อยู่ตรงกลางรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มีลักษณะเป็นรูปหงส์

6. ลายหงส์เครือ คือ ลายหลักที่เป็นลายใหญ่อยู่ตรงกลางดินจรูปหงส์ แต่รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนไม่ติดกันเหมือนลายหงส์ใหญ่

7. ลายงูเหลือม คือ ลายใหญ่ที่เป็นลายอยู่ตรงกลางเป็นรูปที่มีลักษณะคล้ายงูเหลือม

8. ลายนกน้อย คือ ลายใหญ่ที่อยู่ตรงกลางในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มีลักษณะเป็นรูปนก

9. ลายดาวดิงส์ คือ ลายหลักที่อยู่ตรงกลางรูปสี่เหลี่ยมมีลักษณะเป็นรูปดาวดิงส์ ดาวที่ระยับ

ระยับ

ลายหลัก คือ ลวดลายขนาดใหญ่ที่อยู่ตรงกลาง การเรียกชื่อผ้าตีนจกจะเรียกชื่อจากลายหลัก เช่น เก็ดตะหวา (ดอกพุดซ้อน) หงส์ใหญ่ หงส์ทะเลม (หงส์กลาง) เป็นต้น

ลายประกอบ คือ ลายย่อยที่นำมาประกอบตกแต่งลายหลัก ให้มีความงดงามสมบูรณ์แบบมากยิ่งขึ้นเช่น นาคีหน้า นกคุ้ม นกจีรต งูเปา งูฮ้อยสาว นกคู่ สร้อยดอกหมาก เป็นต้น

ลวดลายของผ้าชิ้นตีนจกลับแล ช่างทอไม่ได้ทอขึ้นเพื่อความ งดงามเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังคงแฝงไว้ด้วยความเชื่อในลวดลายนั้น ๆ ไว้ด้วย เช่น ลายนกคุ้ม คือ การอยู่คุ้มเหย้าคุ้มเรือน คุ้มผัว คุ้มเมีย บังเกิดสิริมงคล ในชีวิตคู่ การครองรัก หรือลายเอื้องควัว เป็นลวดลายที่มีเอกลักษณ์ของผ้าตีนจกลับแล เพราะลายนี้ไม่ปรากฏในลายผ้าของท้องถิ่นแฝงความหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ เพราะสังคมของชาวลับแลคือ สังคมเกษตรกรรม ที่ต้องอาศัยน้ำเป็นปัจจัยในการประกอบอาชีพ

จากเส้นฝ้ายและเส้นไหม ผนวกเข้ากับภูมิปัญญาที่สั่งสมและถูกถ่ายทอดมาหลายชั่วอายุคน ทำให้ผ้าทอของลับแลมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตผู้คนชาวลับแล และลวดลายที่ประดิษฐ์ขึ้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของผืนผ้า ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงความคิด ความเชื่อ และศรัทธาที่ชาวลับแลมีต่อการสร้างสรรค์ผลงานเหล่านั้น

ถึงแม้ว่าการทอผ้าของชาวไทยชนลับแลในปัจจุบัน จะผลิตเพื่อการค้าเป็นส่วนใหญ่ แต่นั่นก็น่าจะเป็นแนวทางหนึ่ง ที่จะทำให้ผ้าทอลับแลอยู่กับชาวไทยชนลับแลตราบนานเท่านาน